

ШРНОГОРАЦ.

НЕЂЕЉНИ ПОЛИТИЧКИ ЛИСТ.

БРОЈ 48.

На Цетињу у Суботу 25. Децембра 1871.

ГОДИНА I.

ШРНОГОРАЦ излази један пут недељом. Стаје: за ЦРНУ ГОРУ и АУСТРО-УГАРСКУ год. ф. 6; по год. 3; четврт год. ф. 1. 50. п.; — За СРБИЈУ год. ф. 7; по год. ф. 3. 50. п.; четврт год. ф. 1. 75. п. — За све друге земље год. ф. 8; по год. ф. 4; четврт год. ф. 2. — За огласе плаћа се за ред 5 новчића. — Донеси, вредна и све наручбене шилу се уредништу на Цетињу преко г. Петра Рамадановића у Котору.

ЦРНОГОРСКО-ТУРСКА РАЗМИРИЦА.

Прије некога времена говорили смо на овоме мјесту о црногорско-турској размирици, која је скоро постојано трајала, а у пошљедње вријеме се појавила већ као несношљива због честих повреда црногорских граница од стране турске. Ми смо тада свечано подигли свој глас против турскога насртања на нашу границу и против насиља, која погранични Турци чинише Црногорцима. Подигли смо га колико нас толико и саме Турске ради, јер за преступе, које Турци догранични чинише, колико су овј одговорни за учињено злочинство оштећенима, толико и још више одговорна је и сама влада турска према Црној Гори. А Црна Гора, која по учињеном миру с Турском, никада, ни у чему и ни у колико није се огријешила о постојеће стање мира према Турској, наравно да не може допустити, ни да турска вријећа њу у њеном праву и достојанству. Шта више, Црна је Гора поштвала утврђени одношај између ње и Турске и ако јој је то са свијем природно много теже него Турској. Јер, Црногорци су сузбијени у неприродне границе и већ због тога их је лако било изазвати, да испадну из њих. А друго, јавно мишљење народа српскога, сматрајући српске земље под турским господарством као насиљно изгубљену својину, држи да је Црна Гора увијек у праву када тежи за тијем земљама. А то уз велике братске симпатије осталог Српства према Црној Гори и њезин неприродни положај, значајне су околности, које су увијек кадре да је изведу на поље одлучнога рада, на којем се она кроз вијекове са свијем привикла.

Из тијех обзира ми смо тада казали, да Турска врло несмотрено ради, када боље не пазна на одношај, који је према Црној Гори дужна држати, и када непоказује ни мало воље, да разуздане погрешичне Турке сузбије у границе закона. При сваком том прјаве него што би дошло до крајности, а томе је било доста повода, ми смо држали да Црна Гора треба још да учини и пошљедњи корак од своје стране у то име, корак, који би право њено сачувао неповријеђено, а достојанство њено не само одржао, него још и увећачао, јер би тијем Црна Гора, показала пред јевропском дипломацијом, да се она налази на висини државне политичке зрелости, и да није она онај кривац, који изазива непрестано опасности на истоку, — према Црној Гори ни мало не грамзи за том шуњом славом.

Тако схвативши и разложивши ствар још тада, нијесмо се преварили у нашој претпоставци да и влада црногорска неће ништа пропустити да учини што јој у овој размирици дужност јасно налаже. И она је већ првијех дана по ономе сукобу Црногораца Пипера с пограничним Турцима, који је од пошљедњијех назван, наредила, да се граница црногорска затвори, те тијем сваки додир Црногораца с Турцима прекине. У исто вријеме повела је строгу истрагу над Црногорцима учесницима, [а захтјевала је и од Турске, да то учини с Турцима кривцима, и да предузме све могућно, да се такве појаве непонављају. Ово је био доста једини начин, да се лијепо одблаже догађаји замашнијега значаја.

Турска ипак није одмах похитала, да се одзове овоме правичном захтјеву. И тек сада,

када су Турци због пазара осјетили штету, коју им је наносио затвор црногорске границе и када се имало бојати, да ће доћи до новијех сукоба, много опаснијих, Турска је предузела да се отвар расправи и изравна. И она је изјавила жељу, да се се у то име састану комисије црногорска и турска, па да поремећене одношаје уреде, достављајући уједно да је одредила своје изасланике. И пошто се тако влада турска у главном одазвала захтјевању Црне Горе, авада црногорска одредила је такође једну комисију, која се с турском у прошли Понедјелик састала у Подгорици.

Влада црногорска овластила је своју комисију, да може у свијема размирицама због разнијех крађа, отимачина, лотка, рањивања итд., по својој увиђавности ријешавати и пресуђивати, а препоручила јој је, да при томе има увијек пред очима одржање јавнога мира и поредка на границама. Претпостављајући, да ће и турској комисији бити то главна циљ влада је наша овластила комисију још и за то, да може слободно издати налог свијема пограничним капетанима нашијема, да доуште народу да се мјеша с турским поданицима, и да тргује као и до сада, али ништо и ниједнога часка прије, догод са турском комисијом све размирице потпуно неизравна. Што се тиче убиства, влада је наложила комисији, да свако поједино крвно дјело заједно с турском испита, ће је и кад је крв пала и каквијем поводом и којом приликом се исто догодило. Па на основу овога записника, којег ће обе комисије потписати, влада ће црногорска предузети даље преговоре са самом портом.

Ето дотле је по нашем знању доспјела ствар црногорско-турске размирице. Ми непропуштамо извјестити о овоме наш свијет, јер ствар је озбиљна и замашна значаја, као што смо нагласили и у првоме чланку о овој ствари. Ипак за сада се уздржавамо од даље ријечи. Пуштићемо комисије, изаславе од обеју влада, да раде свој посао, и онда, кад узимамо пред собом свршен чин, проговоримо пошљедњу, ако т. ј. не будемо у томе неповољном стању, да се повратимо изнова на исту ствар, али у новоме много опаснијем виду.

До порте стоји да не дође до тога. Црногорска влада, што јој се мора свакојак у похвалу уписати, изабрала је пут, којијем се може у миру повратити поредак на граници. Па ако се ни сада не би могла жељена циљ постићи, ако би турска комисија тако радила или била овлашћена да тако ради, да покушај помирења остане без успјеха, а старо зло у истоме стању, — онда сва одговорност за извјесне могућности пада на турску владу.

БУНА И РЕВОЛУЦИЈА.

„Раденик“ одговарајући онијема, који му пребацију, што хваљењем раковичкога устанка, одобрава буне, овако казује своје мишљење о бунама и револуцијама:

„Друштво човеково „држава“, не ниче по неком „општем договору“ као што су мислили неки наивни сањачи; нити сувремени државни строј код свију народа постоји по „вољи народној“. Прво друштво човеково поникло је несвесно; човеку је било нужно, зарад набављања сваки-

даних потреба, да живи у друштву па је почео да живи. Али на одношаје појединих чланова у друштву утицали су многи, веома различни узроци као: клима то јест облик и плодност земљишта, под, старост, физична јачина, памет, породичне свезе, богатство и т. д. За то у различним људским друштвима видимо веома различите одношаје међу људима. Негде се жене и породица сматрала као својина мужевљева и оп их могао продати по својој вољи. Негде се сви људи једне државе сматрају као својина једног човека, као што су биле некадање азијатске царевине; у њима су владари располагали неограничено са животом и имаовином својих поданика. Негде таку исту неограничену власт имају више породица; негде је народ подељен на неколико staleжа од којих сваки има неке повластице према ризи, која се бави „грубим“ телесним радом; а негде једна раса или један народ сматра други покорени народ као своју имаовину и сваки члан владалачког народа држи себе за господара над сваким чланом покореног народа.

Сви ови различити догађаји поникли су услед дуге борбе и трвња између појединих породица и staleжа. Ти одношаји нису никад били стални, већ су се непрестано мењали и мењале се непрекидно и у будуће. У свима тим непрекидним борбама огледа се један општи закон човекове природе; сваки човек најволе себе; услед тога сваки тежи да нико не располаже с његовом личношћу и његовом имаовином — то је први услов, да би човек могао по својој памети устројити своју срећу, што је циљ сваког човека.

У друштвима где су неки људи, или неке породице, или веки дио народа, организовали владавину над животом и имањем другог дела народа, без његовог свесно изреченог пристанка, вазда се јавља опозиција у том покореном делу народа. Опозиција се најпре јавља од појединих људи, који су развијенији од остале масе, који осећају своје ропско стање па не могу да га сносе.

Тако су се јављали српски хајдуци за све време турског господовања. То је била прва опозиција против друштвеног стања, које је створено и одржавано силом. По „цивилизацији“ појмовима европских легитимиста, хајдуци који су убијали порешнице, аге, субаше и осталу „закониту“ власт турску, били су бунтовници против „законитог поретка“ у Турској држави. Јер је по појмовима турског народа и по појмовима огромне већине покорене раје, власт царска била је са свим законита. Али српски хајдуци не поштоваху ту законитост. Нерачунајући на какав успех они лично нису могли да трпе турску тиранију над собом, остављали су кућу и породицу, па су одлазили у гору да освете своје јаде и јаде целог крпског народа.

Они нису успели да сруше турску власт; они може бити нису ни помишљали на то; већ су се „бунили“, просто да задовоље своје лично осећање — своју мржњу против насиљника; па опет српски народ није их назвао „бунтовницима“ већ их је оневао као своје јунаке и ослободитеље.

Заиста тек кад се у једном покореном народу појави много људи, који по свом личном осећању не могу да трпе насиље; онда је тек могућан заједнички рад за ослобођење од тираније: преврат или револуција. Српски хајдуци учествовали су у свима ратовима Аустријанаца против Турака; они су били језгро својеволјаца (Фрајвора) који су подизали неколико устанака у српском народу до свршетка прошлог века. Све су то просте буне без икаква изгледа на успех. Па и ако су могли синови сиротиње раје, која је проживела у ропству 400 година, помислити, да се може уништити турско господ-

ство! Па опет су се бунили и ти хајдуци „буптовници против законитог поредка“ у Турској царевини, започеше српску револуцију 1804 г. без одређене наде и изгледа на успех, страшећи се Султана и тражећи заклон код њега против „злудњара“.

Ето како ми разумемо опозицију с оружаном руком, буњу или устанак појединаца против неке државне системе. Бена правда немери се по успеху, већ по томе: каквим је побуђама изазвана и каква јој је циљ. Сваки је такав устанак природан, неизбежан, дакле законит, чим је изазван насиљем човека над човеком и чим је управљен на то, да се слобода личности утврди. Такви оделити ма и безуспешни покушаји показују да у томе народу робовање није угушило у свима људима осећање човечанског достојанства и прво човеково право: властитост од себе самог. Незаконита је само она буна, која је управљена на то да оборни установе, које ујамчавају народу слободу, као што је н. пр. буна Наполеонова 1851 год. или све буне Дон-Карлоса у Шпанији.

То је што се тиче моралне оцете буне и револуције. Но неки пребацују буну као да она смеће „природном развиту“ слободних установа.

Пре свега доказано је, да се буне само овде дижу где нема слободе но где постоји „природан развита“ тираније. Код тих народа само се оружаном руком отиње слобода од угњетача. И то је „природни развита слободних установа“, а да није људи, који се жртвују својим животом, само да изреку протест против насиља, но „природном развиту“ ту би могла комотно понићи китајска империја или нешто још горе.

Ми Срби имамо о томе примера из живота нашег народа и свише. Од свију српских племена што су подпадала под турску власт, најпре се ослободила Шумадија, где је било највише буну „без успеха“. У данашње вријеме најслободнија су она племена у Херцеговини, која су се најчешће бунила и највише гинула од турске силе. Напротив у Босни, Македонији и Бугарској, где је било најмање буну, народ је највише утучен и најмање способан за револуцију и слободу. Устанак у Босни учинио је више за народну слободу но сва опозициона радња „народне странке“ у Далмацији.

С тог гледишта ми смо сматрали устанак у војеној граници. Ми смо држали да „владини тајни агенти“ служе владама с тога, што желе да најлакшим начином нађу „леба без мотике“; дакле да они немају обичај да жртвују живот за владину потребу. Али што је најглавније ми нисмо главно имали у виду личности Старчевића, Кватерника и другове, већ само ствари у војеној граници т. ј. насиље мађарске владе против кога је сваки устанак законит. Ми осуђујемо државне народне странке хрватске у тој прилици што такве покушаје називље „законитим“. Ми осуђујемо вечито позивање опозиције хрватске као и српске на њихове услуге учињене престолу 1848 г. и њено лојално држање спрам династије.

Ако би се по томе ценило: заслужује ли један народ да буде слободан или не? онда би могли смело да кажемо да су Срби и Хрвати својим „лојалним“ држањем спрам дома Хабсбурског показали, да нису достојни слободе. Напоследку из целог држања и опозиције великохрватске народне странке ми закључујемо, да она жели место мађарске владе — Хрватску владу т. ј. жели да њени људи дођу на владу, али непомишља озбиљно на ослобођење свог народа.

Кад се један народ налази под притиском насилника, који непоштују права другог људи, па ни саме законе, на којима се оснива њихова владавина, онда нема другог пута да се народ ослободи него: револуција; а оделите буне спремају револуцију боље по ишта друго.

РУСИЈА И ПАНСЛАВИЗАМ.

Није било покрета на истоку ни борбе Славена под немачкијем и мађарскијем господарством, а да непријатељи наши неприписиваху то одмах Русији, или панславизму, којег тобоже Русија вегује. Панславизам је страшило које се њима сваки час и на сваком кораку привиђа. То им се није могло избити из главе, и ако су народи словенски, истина признавали своју природну наклоност к Русији, али увијек изјављивали тежњу за својом потпуном самосталношћу.

Сада пак изишао је један чланак у руском „Правителственом вјестнику“, у којем се панславизам одбија као несмислена уображеност непријатеља словенскијех, и бечко-пештански

владни органи прихватише ту изјаву са особитом радошћу. Они се радују тој изјави званичнога рускога листа, јер хоће да виде у њој оно што желе, а у истини што нема т. ј. да Русија папушта Словене. Напротив званични органи руски хоће само да Њемце и Мађаре ослободи од правнога страховања од панславизма а што се тиче симпатија Русије према Словенима, то исти орган не таји, као што их је и Русија у толико другог прилика већ засвједочила. А и да нема томе јавна доказа, најбољи је у природнијем заједничкијем интересима Русије и осталога Словенства. У осталом ми смо ниже у изводу саопштили тај чланак правитељственога рускога вјесника, а овде саопштавамо један чланак из Шулскове „Реформе“, у којем се врло zgodно побјаја рђаво разумјевање мисли рускога званичног органа. Предмет је, који се нас изближе тиче, с тога мислимо да ћемо с овим учинити по вољи нашијем читаоцима.

Да је панславизам, од којег се, вели, Јевропа, а особито Њемачка страшаше, само путо страшило, то је сваки увиђавни дајмо види, али и то стоји, да та сјен може zgodнијом приликом добити крв, месо и кости, т. ј. остварити се, па онда се она недржијатеља Словенства у опште, а особито за поједина словенска племена страшна постати.

Панславизам у томе смислу, да се сва словенска племена сједине под једно господарство као сада њемачка племена под прускијем, то је таква иста утопија, као панђерманизам или панроманизам, вада би се под тим разумјевао сједињење свих ђерманскијех племена (као Данаца, Шведана, Холандеза и Ингледа) и свију романскијех племена (као Француза, Шпањолаца, Португалца, Италијанаца, и Румуна). Такво сједињење немогуће је већ и због самога положаја земље, а и због природе народа. Искуство учи, да поједина племена великијех народа врло живо теже за својом самосталношћу и да често између сроднијех народа постоји велика суревњивост, па и непријатељство. На пример нико не мрзи Њемце већма него њемачки Данци, а прастари Њемци Холандези најчешће би се борили против сједињења с Њемачком, као што су се и Елзаси и Лотринђани ту скоро борили. Што се тиче Румуна, неће ето ни оба народа пирејскога полуострва да се сједине, Италијани од вјекова мрзе Француску, а Швајцарски Италијани и Романи неће опет ни да чују за Италију. А да је тако исто и код Словена, најбоље сведочи велика противност између Пољака и Руса.

Пошто је дакле такав панславизам немогућан, то се онда и сами исмејају јевропски, а особито аустријски декембарски деаковски листови, што ликују због изјаве званичнога руског прав. вјесника, да је „панславизам“ утопија, „која пеиде у интерес ни Русима ни Словенима, а кадра је, да изазове страсти и заплете.“ На тај начин порицан је такав „панславизам“ у Русији не само у новинама, него баш и у званичнијем списима.

И то је са свијем тако, јер да није у интересу Русије, да све Словене себи присједини, то најјасније показује одношај Пољака. Ни са самијем Пољацима не може Русија да виђе на крај. А шта би било, када би имала постала са више словенскијех племена! Очеvidно је, да сви словенски народи траже да сачувају своју народну индивидуалност, и да теже за својом државо-правном, политичком самосталношћу. Дакле зацјело неби било у интересу тих племена, да се сједине с Русијом. За то ни једно од њих није ни показало ту жељу. Или зар Чеси на пр., који своју народну свијест, свој језик и културу своју живо негују, своје историчке усмене одржавају и државо-правну самосталност своје краљевине са непоколебљивом постојаношћу бране, зар они тијем показују жељу, да буду руски поданици? И зар може Русија такве поданике желити, за које унапријед зна да би јој били вјечита опозиција? А то стоји и за сва друга словенска племена.

Но и то је јасно, да ти народи, постојано с наклоношћу и повјерењем гледају на Русију. И коим може и смеје то за ло примити? И сами Њемци и Мађари, који су до сада Русију презирали и грдили, сада се тој истој Русији улагују и то само за то, што мисле, да се сада немају Русије бојати. А словенски народи имали су доказа од Русије о њеном пријатељству, па то могу и у будуће у свијема околностима очекивати.

Петроградски „Прав. вјестник“ пориче само да Русија иде за претопљењем свију Словена под њену власт, као што је Пруска радла с

њемачкијем племенима. Али да Русија симпатично са словенскијем племенима, да се интересује за њихово народно политичко развиће, то је небројено пута засвједочила званичнијем и полузваничнијем изјавама. Није ли Горчаков приликом приморскога питања изјавио пред цијелијем свијетом, да Русија не жели сусједне словенске народе себи подчинити, али да хоће њихово слободно народно политичко развиће. Но много важнија и снажнија још је воља великога рускога народа, него то што хоће руска влада. Цар је истина неограничени господар, али опет није толико моћан, да може водити политику противну вољи народној. А руски народ одлучно хоће народну слободу свију словенскијех племена, и он јако осјећа бол браће, која стеће под притиском туђинства. Ниједан рат у Русији неби био популарнији од рата за ослобођење свију Словена. А то осјећање не може и не смеје нико Русима замјерити, а најмање Њемци. Како су на пример жални они Шлезвиг-Холштинци, како су страшно желели рат за ослобођење своје трајсалбигске браће испод данскога јарма. Како су ликовали Њемци, што су Елзасци и Лотринђани и против воље њихове отртнути од Францеске! Па како горко наричу за судбином источно-морскијех провинција рускијех, више него и сами Њемци тамошњи!

Узајмне симпатије словенскијех племена и Русије (народа и владе) сачињавају „панславизам“, који није немогућа утопија, јер доста постоји у месо и крви у више од осамдесет милиона Словена. Тај панславизам постоји с једне стране Словена (изузимајући Пољаке, који се одвајају), да се у најгорем случају могу поуздати у Русију, а друге стране постоји у свијести и осјећању рускога народа, да је обвезан на ону помоћ. Том народном сугласношћу била би на ту народну политику приморана и она влада руска, која и неби била томе наклоњена. То би се догодило и садашњем цару Александру II., ако би он по оној здравци цару њемачком и по гласу њекијех рускијех новина, који морају цару новлађивати, хтео напуштити Словене.

У осталом има у чланку „Прав. вјесника“, који је из најдржега страха на један пут бацно у велику радост Њемце и Мађаре, таквијех мјеста, који су кадри ту радост уништити. Каже се тамо: „Русија постајући велика војничка сила продужује унутрашње развијање.“ Наравно, јер је унутрашњијем развићем условљено образовање велике војничке силе. Али та велика војничка сила неби се доста спремавала, када би желела или вјеровала у вјечити мир. Па и у томе је „Прав. вјестник“ искрен, јер нарком каже, да ће Русија избјежавати сваки рат, коме није вријеме, и да интереси Русије захтевају, да се садаше етаже мира у Јевропи одржи.

То је доста јасно речено, да ће Русија звати употребити своје вријеме. Русија не треба да изазива панславизам, јер то раде Декембристе аустријске, раде Деаковци, раде турски пријатељи а непријатељи Словена.

ИЗ НАШИЈЕХ И СТРАНИЈЕХ НОВИНА.

Бечки „Тагблат“ просијајући којекавје бесмислице о Србији ушледе пута кнеза Милана у Ливадији, овако на пошљедку суди о положају Аустрије према југоистоку: „

„Што ситуацију Аустрије особито незгодном чини, то је, што ми, од како је Мехмед Али паша умрло, и незнамо, како према Турској стојимо. Ми смо од свију европских гласила први били, који смо г. 1870. кад је Горчаков неутралност прног мора једнострано порушио и суров му покушај уговора нигде на препону не нађе — предсказали, да ће то порту сасвим отерати у наручја њеног дивушмана, и обрт у њеној политици произвести. То се све скоро досад испунило; Русија имаде данас највећега улива у Цариграду, Турска је на најзгоднијем путу, да постапе руском губернијом. У Цариграду нема никога, ко би московски уплив парализовао и султану снаге и самосталност удио према руским претензијама. Европа нема данас заступника у Цариграду као што бјеше Стратфор де Редкларк или бар. Хенри Булвер. Француски уплив је пао, италијански није довољан а и Бизмаркова снага не допире донде; осим тога је гроф Кајзерлинг, који Њемачку у Цариграду заступа, човек болешљив и без енергије; грофа Прокеша смо ми одазвали, те тако је султан остао без јевропских свјетника.

Ми се налазимо у врло чудноватом немилу положају; турски су интереси идентични

са нашима; сад ако турске интересе заступимо, бојимо се, да ћемо баш тиме Русима у хатар радити, а овамо нам Турска баш ни "хвала" рећи неће. Укратко пријатеља на истоку немамо баш никаквих, непријатеља неброј.

Руски „Правителствени Вјесник“ пишући о објој ситуацији европској, што су немачке и мађарске новине по тенденциозним својим извјештајима и брзојавима изопачиле, вели у оригиналу међу њим: „Већ давно позорно прати јавно мњење Русије све, што се сбива у Аустрији. И није чудо. Криза Аустрије најважнија је од свих европских питања наше доба. Она докочава у најближем нашем сусједству, она се настиче непосредно поради Галиције, а посредно својим упливом на исток. За то пишу наши листови често, а више пута и ексцентрично о тој кризи. Но те се вјести наших журнала морају изпрличати строгошћу штампе аустро-угарске, која непознаје никакве мјере. Тим би само начином могли наши листови допринијети к побуђењу народних страсти и заслужити укор аустријске штампе, направене против нас.“

Међу тим чим су важнији интереси у Аустрији, тим је од веће потребе хладнокрвност с наше стране. Нико не може протусловити, да нам у тој страни Европе предстоје доста тешке улоге, којих се разријешење може само усљед најнових догађаја послјешити, но није то први пут, што од почетка овога столећа има Европа пред собом тешке кризе. Година 1815. борба Грках, Шпанолоцах, устанак пољски г. 1830., а именовито година 1848., све су то биле такођер тешке кризе и погубелни за Европу, но ипак је узчувао равнотежу Европе. Истина је, да су онда владе и кабинети били слободнији од притиска јавнога мњења. О пријатељском одношају с Прусијом спомиње и одношај Русије на против Аустрије: „Још су знаменитији одношаји између Русије и Аустрије. Има тому читаво столеће, што је појесте оба двије државе поставила једну покрај друге, те што су се развила она политичка, набожна и народна питања, која као што је познато, раздикују једну државу од друге, но још никада није за то дошло до рата између Русије и Аустрије. Кнез је Горчаков ту истану најјасним рјечима казао грофу Боулу г. 1854. у најжалоснијем часу нашега одношаја на против Аустрије. Ако се и јест аустријски кабинет за оне кризе проти нам непријатељски, вјеродомно показао, то се ипак мора признати, да је често поштовао оне старе традиције које забрањују рат између обих држава. Ко би те традиције срушио, а на мјесто њих посајао сјеме народних ратова, био би сједан кривцем оному крвопролићу, што га има запад Европи у толикој мјери. Ну на част буди речено чојештву, да се што слична веда опетовати на истоку. — Њемачка мора бити за политику мира. Русија непријети никому, нит се чвијх пријетња боји.“

Буде ли ипак нужно за унутарње благостање Русији ступити на крваво бојиште, то има и за то доста срества. Руски се журнали у својим политичким прегледима боје, да се неби дотле, док се Русија поправаља ослабила или умањила опи живље, који су нам пријатељски и које је историја поставила у наше сусједство (живље су то славјански), а ојачали живље нам непријатељски, с којима нам је прије или послје ратовати.

С тога су у нас многи узнемирени поради кризе, наставше у Аустрији, а други показују на Њемачку, као да она хоће да си узме и присвоји њемачке провинције Аустрије, и тежиште монархије да пренесе из Беча у Пешту, тер да на истоку и Дунаву учврсти своју будућност. Други опет веле, да би Њемачка рада ступити у алијанцију с Њемцима и Мађарима у Аустрији, да сачивају предстражу против Русије. У једном и другом случају били би потиштени и робови учињени Славјани, наши природни савезници, кад би се створило силни савез њемачко-мађарски, који би нас рад за увијек изтиснути из удисништвовања у стварима на истоку и у Јевропи у обће. Скраћи плашљивци виде већ приступати к тој силној коалицији галичке Пољаке, Шведску на сјеверу, а Турску и Персију на југу; а мирнији напакон журналисте наглажују, да Русија несмије допустити, да се униште наши природни савезници, а сједине наши непријатељи. С тога није могуће, да се непривна важност догађајах што се збивају и приправљају сада у Аустрији. Ту се сад силно ради о препороду државе. Русију то интересира двојако, прво као сусједну државу, а друго јер се ту ради о будућности многобројних суплеменика славенски-

јех. Идеја панславизма мора на страну остати јер побуђење узалуд страсти, а није у интересу ни Русије ни Славена! Многи при том узимају Њемачку за узор, а заборављају, да је то било тисућ-годишње дјело и вишегодишњег напора. — Позитивно је то, да је екзистенција Славенства данас недовољна. Наједна је сила јудска није кадра изтргнути из историје. Аустрија куша сада свим начинима, да те Славене привеже уза се. Слично куша Турска. Но свуда су велике запријеке ради старих традиција и пресуда. Посао је то веома тежак. Први покуси неуспјеше, но за то не треба очајавати. — То питање је у интересу Русије и Словена. Па мора поћи својим природним током. Пренаглити се значи толико, колико шкодити самој ствари. Највећа је услуга Русије Славенима учињена та, што се Русија сјединила и ојачала, што је сада јака држава у сусједству суплемених Славјана, што има свој језик, своју литературу, своју војску и своју просвјесту. Највећа услуга, што ју Русија може Славеном изказати, јест та, да се развије и напредује у продуженом миру, што чини везну путарњу снагу. Русија би нашкодила славенским суплеменицима и себи самој, да сада подузме погубелан рат, употребивши на њ све своје силе, док је ненападна.“

Умјерено, али крепко говори први службени лист о заједничким интересима славенским, који једино у политици одлучују код пријатеља и непријатеља. Прав. Вестник је ово, што у Аустрији „В. Цајтунг“; за то су му ријечи двоструко важне.

То је први пут, вели „Обзор“ да службени орган руске владе изрично признаје „велико племе славјанско“, те уједно изразује, да Русија мора у свом интересу штитити аустријске и турске Славјане. Тим се протекторатом признаје у једно, наравно у свом конзервативном смислу „морални културни панславизам.“

Гроф Андраши казао је недавно, како приповиједа „Нова Преса“ једном журналисти, који је с њим разговарао о данашњем стању Цислајтаније, и како би се дала уредити, да је његова лозинка: у једној руци зоб, у другој бич:

„Обзор“ на то ово одговара: „Прије него што се могло очекивати, изјавила су се Андрашијева средства. Нити је бич укратио Чехе, ни Словенце, од којих највише зависи судбина децембарскога устава, нити су Пољаци хтјели зоби из Андрашијеве зобнице. Чеси су не само побједили у свијема својима досадашњима котарима него је велики посјед славно невиђену и неочекивану побједу. Све хисторичко највише племство, обитељи полусуверенске, гласовале су с народном странком, ограђујућ се проти свакој последијиди, која би се из њихова учествовања при избору могла изводити проти државном праву Ческе краљевине, нарочито изјављајућ, да се гледе овога држе резолуције од 8. Новембра о. год.“

То је највећа побјела што ју чешки народ слави (посље бијелогорске битке, јер код свију досадашњи избора великога посједа, једва је добивао већину, кад је влада подунирала народну странку, а кад год је влада била проти њој, бнда је друга група великога посједа увијек бирала уставовјерце. Избори од 18. Децембра, и изјава великога посједа, зајамчују чешком народу посјед неће дати више употребљивати као играчка свакојаке владе, него као самосталан фактор вијерно и неуколбиво бранити права краљевине Ческе. Стотину Колера и колеријада неотргоше више племства од чешкога народа, које брани право чешке краљевине.

Иза Ческе Краљска је најзнаменитији политички фактор у Цислајтанији, јер си је задњим изборима засвједочила, да је поставила тврде темеље народној политици, које никакав притисак нити какова олуја више ископати не може. Народ словенски у крањској појмио је и усвојио програм народних вођа, и он ће одседе увијек бирати само народне своје људе у свима котарима и градовима, били избори изравни или изравни. Ту је влади сав темељ испод ногу измакао, а чешка државоправна опозиција стекла си је постојана и сигурна савезника.

Но државоправна опозиција, слави своју побједу и у Моравској, гдје 37 заступника, који представљају двије трећине пучанства, неће да сдјелују у сабору, изјављујућ га незаконитим ради неподобности к незаконитости при избору велепосједника. У Буковини отсутни су 3 народна заступника и 8 заступника великога посједа, Форарлберг, у ком владају конзервативци, како да кани ускратити посланке у рајхсрат, вазда вјерни Тирољци мисле то исто учинити, два штајерска

конзервативца већ су изјавила да ћеће њи у рајхсрат, а исто ће учинити и горњо аустријски конзервативци. За Пољаке макар и дошли у рајхсрат, зна се да проти садашњој влади, која је увриједила њихова министра Грохолскога, а није уважила Водична; осим тога двојбено је да ће се данас у рајхсрат, јер „Газета Народова“ опетовано их позивље да остану код куће, будући је рајхсрат овако скрпан незаконит и крвав; Русии макар се и неслагали с Пољаци, нису такођер за централизацију; Далматинци, Истриани, Горичани и Тршћани су сви за федералистичку Аустрију.

Ако заступници ових земаља, који се прибрајају странки федералистичкој изостану и рајхсрата онда се он никако ни састати неможе, но нека случајно и пошаље Галиција и приморске земље, за које тврде уставовјерци да хоће, то ће у њем бити највише 90 заступника, који ће моћи за силу вотирати буџет, али делегације неће моћи бирати, или бар у њој неће бити заступано више земаља. Центристисте виде тај свој пораз, на свјетују влади, нека си тражи за Бога пријатеља међу опозицијом, или пак даљим употребљењем вужнога изборнога закона, гледа ојачати већину, јер да су иначе пропали, те јој нарочито препоручују, нека се с пољским клубом стави у договоре. Дакле треба бацити зоби Пољацима, да се за који час бар спасе тонећа лађа.

У оваковим околностима не треба много мудрости да се увиди, да је садашњи систем немогућ, и да коначна побјела федералиста, не само није далека, него скоро и извјестна. Нека народи у Транслајтанији опру исту енергију, исту узтрајност против мађарске централизације и хегемоније онда ћемо другчије разговарати с Андрашијем, и питати га чим му је уродно бич и зоб.

ДОПИСИ.

Из ПЈЕВАЉСКОГА КАДИЛУКА, 3. Децембра. — Овди влада и данас као и од паметивјека неправда, од које би се с правом имало бојати, да ће наш тужни народ пропати, када се још неби уздали у скоро ослобођење. Једнога дана нема у години, када не чујеш плач и вукање, када не чујеш запомагање: погнуто сам, или украден ми је во, или коњ или опца, или крава. Јадни Хришћани једнако се довикују: ко је витез! али витеза нема да помогне, а Турци жаре и пале на срамоту и пропаст нашу.

Од како је дошао несретни Сали бег кајмакам у нашу средину, народ не диже главе. С једне стране пустио хајдуке да раде што хоће, а да им нема суда, а с друге стране он опет ужасно глоби народ. Њеки дан био сам на ућумету и видео сам велику неправду својим очима. Дођоше три Србина кајмакаму и зашпише: Аман господару ми више живјети не можемо од Колашинаца Турака. А шта им он одговори? „Није су у мене у цену Колашинци, да их добавим!“ А сво шта је било.

Јовану Зену испод Љубишње дођу пријатељи из Фочанскога кадилука, а Турци колашинци дођу ту ноћ и узму му два коња и једнога вола. Они скоче за Турцима трагом до у Тару Ђурђевића. Даље не можемо трага отиснути. А када су дошли кајмакаму да се туже, он им пресуди: или траг ћерајте или платите 2500 гроша. Када видјеше, да нема помоћи и да ће морати платити, они подмије кајмакама, а кајмакам им онда одговори: „Хајде море, нијесу ми у цену!“

Ето то вам је турски суд. Сали бег мјесто невољима да помогне, он још њих глоби, и сироти радији бјеху: бега подмитити него оно платити. (Љубопитни смо, хоће ли моћи ово „Сарајевски Цвјетник“ опроврћи. У.)

Да вам јавим још за неке јале.

Онди је дошао има двадесет дана табор пизама, и пао је у куће хришћанске. Дали је био у нашијем кућама, па ево и ове године. У Пјеваљима има 120 кућа српских, а 650 турских, па у наше куће сједи визам по двије године, а у турске по једну. Ето правде. Па није доста што визам сједи у нашијем кућама, него нам још чини и највећа пасиља. О томе бих вам имао много да пишем и још не би све избројао. Увјерен сам, да ћу ви на жалост имати и сада о насиљјама овога табора доста јављати и што год буде већу пропустити, нека чује сав свијет шта ми трпимо. Да ће тога бити имамо доста увјерења из прошлости. Знамо шта су радили они визами, који су били пред овима. Они што бјеху прије двије године чинише

јавно и нечувене злуде у Плевелима и у селима. Један пут дођу исти низами те украду из манастира Тројце једнога вола, а мало доцније и једну краву, и пред истом појатом јавно и у јутро, када је народ ишао у цркву баш на бојављење, закољу краву. Када се народ тужио, кајмакам одговори, да низамима не може ништа, а бимбаша им рече: „сиктер хафиз, то царски аскер неће учинити.“

На пи то им небијеше доста већ се дигосе поћу, да похарају и онусте манастир св. Тројицу. На срећу опазе их неки и они побјегу, тамап бада су почели врата разваљивати. У оној хитости само одсјеку завјесу с врата, која је била од чоке.

Трећи пут дођу 7. Септембра Колашинци и похарају манастирски механу и понесу све што су у њу нашли: ковчег разбију и однесу паре, а ракије, што су могли попили су и повијели, а остало створили славине и све просули. Одатле поћу у тор, гдје су били манастирски вољви, које је чувао Максим, брат игуманов. Њега вежу и похарају заједно с једињем волом два сата од манастира. Ту му узму оружје и кабапицу, па га онако везана пошљу у манастир. Везали су му били руке па и главу тако, да није могао ништа пред собом гледати. Сиroma Максим идући полако и гледајући све у небо, наиђе на једне стијене, те се у мало не сломи.

Тако Турци радише и радо и нема нам боља изгледа, догод смо под њима. На није доста, што поједине хришћане убијају и пљачкају, него се дижу ето и на манастире, гдје је сзромах могао увијек почивути, ватре сзријати и залагај хљеба паћи.

ЦЕТИЊЕ, 21. Децембра. — У комисију, коју је влада црногорска одредила, да са турском комисијом у Подгорици расправља познате пограничне размирице, изабран је војвода г. Машио Врбица, као председник и г. г. Ђоко Пејовић и Јефто Милетић Николић, батаљони командистри. Они су у прошли петак одпутовали на одређено мјесто, а у понедељак су започели посао. Према томе влада нам овђе изјавити, да није истина што се „П. Лојду“ из Скадра телеграфисе, да су комисије прекинуле преговоре, као што је и други телеграм тобоже с Цетиња у истоме листу измишљен, наиме, да је г. Божо Петровић, председник сената отпутовао у Петроград с политичком мисиом.

— 21. Децембра. — У прошли уторак и сриједу држан је полгодишњи испит у овдашњој богословији. Са особитијем задовољством морамо казати, да је показани успјех доста свакојега присутног изненадио. Ученици богословије не само да су своје предмете добро научили него су на испиту показали, да су и потпуно разумјели оно што су учили. То се видјело на њиховом слободном, јасном и разумљивом казивању. Они не уче „на памет“, него учећи размишљају и по томе су у стању да самостално казују мисли. А то је особито похвално. На што је особито радостан изјав, то се опазја махом код свију ученика. Морамо и опет казати, да је ово донста ријетка појава, када се узме у обзир, да су ови ученици дошли у богословију само са четири разреда основне школе. А када би још имали бољу приправу а са овиме необичнијем трудом и природнијем даром, који црногорска дјеца показују, без сумње би се показао успјех, с којим би се поносио сваки богословски завод.

У томе увјерењу не можемо да се овом приликом необратимо нашој влади с једињем предлогом, наиме, да цетињску основну школу подигне на шест разреда са сходнијем уређењем. Знања, која би се у таквој основној школи предавала, била довољна за свакога у јавноме животу, а за богословију би спремила најбоље ученике, и онда би извјесно цетињска богословија дошла у први ред свијех српских завода.

— 20. Децембра. — Мустафа паша, валија арбанашки имао је прошле недеље доћи на Цетиње у ствари црногорско-турске пограничне размирице, но због неких околности изостао је, о чему је у своје вријеме извјестио Њ. Св. кнеза Николу I, преко једнога свога официра. Као што сада чујемо, доћи ће ипак у идући сриједу.

— 21. Децембра. — Студен, која је код нас једно десетак дана јако оштра била и већ 20 степена р. прешла, сада је у неколико попустила.

РАЗЛИЧНОСТИ.

(Живот за длаку). Познато је, да уилв поднебија и расе даје форми и способностима човечијим правац и меру. У Китају (Кини) има мало ко браду и бркове, а коме богови ту ретког подаре, тако се тиме поноси, да га не можеш смагати. Цара Вијекга Туа, одари природа са брадом, и то управо само са 76 длака. Његово величанство није знало, шта ће да ради од радости! То му је било тако драго као круна на глави. На будући да китајски цар нема много посла, то би он сваки дан пребројао длаке на бради. Али догоди се једном, да је царев бербери једну од тих драгоцених и прередних длака случајно — одрезао. Вијек Туа пребрајајући длаке, пађе да је једна мање. На то се тако поплашио, разлутно и очајавао већма, него да је највећу битку или царску круну изгубио. За то, кад је дошао к себи, изда одма заповест, да бербери — погубе... Тако се у Китају за једну царску длаку узима живот човека!

(Руска књуга) има већ сад импонујући број производа, јер је прошле године штампано 1859 већих руских списа, међу којима има 244 романа. При том се очевидном напредку смије рећи, да није далеко вријеме, кад буде руска литература могла имати све оно, што и остале велике јој сунарице: енглеска, францеска и њемачка. За Славене и неруске народе у источној Јевропи и већој страни Азије би ће то неизмјеран добитак за брз напредак у свему, у чем су већином туђом кривњом заостали. Здрав ће разум свити свакога, да се служи ошм, што је лагве и јефтиније. Вријеме је Инглесу повац, а мора да буде и заостале Славене. А то је велика и силна свота, кад руском литературом имаш за 1 г. све оно, што и осталих тешком муком истом за 3 године. Размјерје је најмање онаково, какво је између жељезнице и обичних кола. И жељезници су се, као и свакој великој новотарији, противили силни јуначине и духови. Садањи је владар францезки — Тјер још г. 1836. бјеснио проти жељезници, а г. 1870. служио се њом од Париза до Петрограда и Беча, мољакајућ савез и помоћ трулој околији или боље надутој трулости францезској. — „А минек јонни кел, јони фог,“ што збити мора, мора бити, тврди мађар-пјесник Свизата Ворошмарти, јер идеје имају силу, која Бога немоли. — За то будимо приправни барем од новине, јер незнамо ни дана ни уре.

НОВОСТИ.

— У Бечу је 16. о. м. у 11 ура прије подне отворио царевинско вијеће цар са пријестолном бесједом. Напомињући све тешкоће, које очекују његову владу, жали цар што један дн његова народа није дошао у ову скупштину, јер само у њој може се доћи до споразумљена. По телеграфскијем извјештајима дошло је у вијеће свега 119 посланика, међу којима има 20 Пољака. Осим Далмације није ни једна круковина потпуно заступљена.

— Хрватска опозиција пуштиће се у преговоре са мађарском владом. 15. о. м. имали су доћи Рачки, Мразовић и Крстић у Беч, гдје ће их пресједник мађарског министарства гроф Лоњај дочекати.

— Из Фиоренце јављају, да је тамошње демократско друштво позвало и друга друштва те врсте да заједнички протестују против политичких убиства, које је влада француска извршила. Власт је уапсила тај штампани акт.

— Марсељске новине јављају, да је отац Роселов примио понуђену му кандидатуру за посланика у народну скупштину.

— Румунско министарство изјавило је у скупштини, да ће учинити кабинетско питање од ријешења питања жељезничког. Неприми ли скупштина владин предлог, министарство ће или отступити или скупштину распустити.

— Из Прага јављају, да је Мадковски и Грегр посјетно у Турину мађарскога изгнанника Кошута.

— Од како је владика Строзајер имао аудјенцију код св. оца папе, једни органи казују, да је накнадно признао непогрјешивост, други пак да није. Према томе једни хвале његову покорност, други куде његову недосљедност. Ми пак знамо, да пити је св. отац тражио од бискупа, да ватаји своје увјерење, што је наконцилу изповједао, пит је овај имао потребе то учинити. Ту дакле пема разлога никаквом чуду, хвали или прикору. — Буди мимогред речено,

да по науци, која влада о црквеним конституцијама и политичким парламентарима закључи једних и других неспадају у исту категорију, да би се могли и с далека срањивати.

— Из Пеште јављају, да је 5. о. м. интервјуирао др. Милетић владу због продаје крајинских шума. — Министар просвјете, Паулер, одговорио је на Башенову интервјуацију. Бабеш реплицирао министров одговор особито добро. За тим др. Милетић интервјуирао због новосадске гимназије. 10. Дек. говорио је Милетић у сабору читав сат дугачку бесједу о просвјети.

— Маџени, који је био јако оболло, опет се опоравио.

— У Смирни, у малој Азији влада велика узрујаност међу Мухамеданцима. Неколико хиљада Мухамеданаца примило је хришћанску вјеру, међу којима је и Мула, а то је значајно.

— Порушење Финске потврђено је царским указом. У свијема јавнијем школама мора се предати на руском језику, а предавање је обилатно, а шведски и фински предавање се споредно.

— Султан је наредио, да се у малој Азији предузме грађење гвозденијех путова, а одложио је грађење пруге Скадар — Исид.

Турска влада послала је румунској оштру ноту, којом захтјева, да ускори ријешење жељезничког питања, да би избјегла опасне заплете. Кажу да је то исто световала Румунији и Русија и Аустрија.

— У Ческој непрестано демонстрирају са царским одиком од 1. Септембра, у којем је цар признао државно право. Чески листови сваки дан прештампавају или цео отпис или поједина мјеста из њега. Штампане у великом облику стављају га у оквиру у школама а прилепљују га и по ћошковима од кућа. Но полиција се труди, да то одмах посиди.

О Г Л А С.

„Историјске слике.“ Све историјске слике у богатом избору разне сорте и облика, које сам у Бечу сам компоновао и израђивао, а тако исто и привођене „Смрт цара Душана;“ спаљене костију св. Саве Немањина на Врачару, са композицијама црквених слика такође разних сорте и облика у мањем и већем, са златним оквирима, предво сам г. Хенриху Герхарту на распродају. Ово јављам свима поштованим муштеријама мојим, као и свима оним који би од озпачених слика било у већем или мањем избору на распродају требовали, да се обрате са наручином на адресу: Heinrich Gerhart's Bilder-Verlag Margarethen-Grüngasse N. 32 Wien па ће стаки тачно и повољно послужен бити. Уједно позивам лепо сву пошт. гт. распродавце, код којих су моје слике у комисиону биле, да се поради брзог равнања обрате на потписавога, који ће се до воји дан стално наставити у Панчеву.

Адам Стефанвић,
академични сликар.

НАШИЈЕМ ЧИТАОЦИМА.

Још мало па ће се свршити година нашем листу. Молимо г. г. претплатнике да за времена понове претплату, како би им могли и од нове године лист уредно шилати.

Може бити да у току ове године није свакоме лист уредно долазио. Такве су околности биле. Но од нове године можемо свакоме јамчити, да ће „Црногорца“ најуредније добљати, јер смо се већ постарали за добру администрацију. И за то молимо, свакога, да претплату и могућне рекламације шиле увјек на „Администрацију“ „Црногорца“ а само рукописе уредништву. Сваки претплатник добиће признаницу, и свакоме на његово питање или потраживање какво одговори ће се или у „јавној пошти“ у листу, или писмом.

Цијена листу остаје иста:

За Црну Гору и Аустро-Угарску ф. 6.

За Србију . . . . . „ 7.

За Румунију . . . . . „ 8.

а за све друге земље . . . . . „ 9.

Напошљеду молимо свакога, који нам што дугује, да нам пошаље до нове године или нај, даље с новом претплатом, особито опомињем оне који су примали и „Црногорку“.

Цетиње 4. Дек. 1871.

Уред. „Црногорца.“